

Prof. Dr. Tülin Polat
İstanbul Üniversitesi
Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı

Avrupalılık Bağlamında Kültür Boyutuyla Yabancı Dil

ABSTRACT

The foreign language in context of europeanship: a case with cultural dimensions

We live in a world which is determined by informations. In other words, the age in that we live is an age of informations. Connected with that thesis, this paper handles the issue of the education of foreign languages. The education of foreign languages must be today reorganized in context of europeanship, by thinking of social, cultural and lingual qualifications.

Hangi alan olursa olsun, eğitim ile ilgili kararlar siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmelerden bağımsız olarak alınmaz, alınmamalıdır. Çok yönlü bir süreç olan eğitime yönelik kararlar ve uygulamalar, son çözümlemede *nasıl bir insan yetiştirmek istiyoruz?* sorusunu yanıtlama çabasının ürünüdür. *Nasıl bir insan yetiştirmek istiyoruz?* sorusu da ister istemez *nasıl bir dünyada yaşıyoruz?* sorusunu beraberinde getirir. İç içe geçen, yanıtları birbirlerine bağlı ve bu nedenle birlikte ele alınması gereken bu iki temel soru, eğitim süreçlerinin çok yönlülüğünü ve değişkenliğini ortaya koyar. Çünkü sürekli değişen koşulların yarattığı yeni gereksinimler, eğitim sürecinde de gittikçe farklılaşan beklentilere uygun yanıtların üretilmesini kaçınılmaz bir gerekliliğe dönüştürür. İşte bundan ötürü eğitim ile ilgili düzenlemeler, değişmez doğrulardan oluşan bir bütün olarak ele alınmamalıdır; tersine her yeni gelişme ya da değişme doğrultusunda sorgulanıp yenilenmeleri gerekir. *Edilgen* değil de *yönlendiren* insanın yetiştirilmesi, ancak böyle bir yaklaşımın egemen olduğu eğitim süreci içinde olanaklıdır.

Öyleyse soralım: *Nasıl bir dünyada yaşıyoruz?* Kuşkusuz bu oldukça karmaşık bir sorudur. Bilgi çağının ve özellikle 90'lı yılların izlenmesi güç değişimlerine koşut olarak yanıtları da karmaşık olan bu soru bağlamında, Avrupa Birliği de görmezlikten gelemeyeceğimiz bir oluşumdur. Ayrıca Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülkeler arasına girmesi, konunun önemini daha da artıran bir etmendir. Avrupa Birliği'ne girmek ya da girmemek bilindiği gibi ülkemizde

güncelliğini koruyan ve çok tartışılan bir konudur. Yandaşları olduğu kadar, böyle bir oluşumda yer almanın olumsuz sonuçlarını dile getirenlerin de olması konunun değişik boyutlar içerdiğini gösteriyor. Ancak şu da var: Gittikçe küreselleşen bir dünyada yaşıyoruz. Uluslararası ilişkilerin yoğunlaştığı, sorunların bile yerel olma özelliğini yitirdiği ve karşılıklı etkileşimlerin doğallaştığı bu koşullarda yanı başımızda olup bitenlere kayıtsız kalmamız da olanaksız, ayrıca doğru da değildir. Avrupa Birliği içinde yer alsak da almasak da, bu gelişme dünyamızı, dolayısıyla yaşamımızı etkileyen bir olgudur. Bu noktada önemli olan, özgüvenli, üretici ve özgün bir kimlik oluşturabilmemizdir. Sınırların kalktığı, ortak kararların geçerli olduğu değişim dizgesi içinde bağımsız bir kimlik geliştirebilmenin temel yollarından biri de budur. Avrupalılık kavramının yeniden yapılandırıldığı günümüzde eğitimin birincil görevi de, elektronik devrimle gittikçe küçülen, küçüldükçe de karmaşıklaşan dünyamızın yeni koşullarına ve beklentilerine uygun, ancak sorunlarının da üstesinden gelebilecek güçte kuşakların yetiştirilmesi olsa gerek. Soğuk savaş sonrası dünyanın değişen dengelerinin yol açtığı siyasal, ekonomik ve kültürel sonuçları, sözgelimi yeni dünya düzeni diye adlandırılan yapılanmayı anlama ve çözümleme çabası verilmeden eğitim alanında yerinde önlemlerin ve kararların alınabilmesi olanaklı mıdır? Avrupa Birliği'nin yabancı dil öğretimiyle doğrudan ilgili olan yönelimini ve bu bağlamda öngördüğü eğitsel çerçeveyi tartışmadan ülkemizdeki yabancı dil eğitimine yönelik öneriler geliştirmemiz artık olanaklı değildir. Demek ki bu bağlamda öncelikle yapmamız gereken, günümüzün Avrupalılık kavramıyla hesaplaşmak ve Avrupalılaşıma ile ilgili tanımların yabancı dil eğitimine nasıl bir işlev yüklediğini açıklığa kavuşturmadır. Avrupalı olma yolunda yabancı dil eğitimi çerçevesinde öngörülen ilkeler, yabancı dil öğretmenlerinin yetiştirilmesinde de göz önünde tutulması gereken ilkelere hiç kuşkusuz. Bu nedenle de Avrupa Birliği olgusunun yabancı dil öğrenme/ öğretme sürecine getirdiği yeni boyutlar, yabancı dil öğretmenlerinden beklenenler konulu tartışmalara da ışık tutacak niteliktedir.

Değişik ülkeleri, farklı dil ve kültürleri buluşturan Avrupa Birliği, sınırları kaldıran yönüyle de yabancı dil öğrenme istek ve gereksinimlerini yoğunlaştırmıştır. Yabancı dil öğrenme/ öğretme uğraşını özde ve biçimde derinden etkileyen bu gelişme, yabancı dil öğrenme gereksinimlerini yalnızca yoğunlaştırmakla kalmamış, farklılaştırıp çeşitlendirmiştir de. Yabancı dil öğrenme her yaş grubuna ve toplumun her kesimine sunulması gereken bir hizmet olarak görülmektedir artık. Avrupa'da sınırların kalkması, iç pazarın açılması her Avrupalı için kendi ülkesi dışındaki ülkelerde çalışma, öğrenim görme, vb. olanaklar sağlamıştır. Değişik ülkelere gidebilme olanaklarının genişlemesi öğrenilen/ öğrenilecek yabancı dilin yaşam içinde kullanımını da yoğunlaştırmaktadır. Eğitim sürecinde yabancı dil derslerini önemli bir ağırlık noktası yapan bu gelişme, yabancı dil öğretmenlerinin de bu süreçteki işlevini

belirgin bir biçimde öne çıkarmaktadır. Siyasal, ekonomik ve özellikle kültürel gelişmeler kapsamında Avrupa'nın yeniden yapılanmasında yabancı dil dersleri, Avrupa yurttaşının gelecek beklentilerini yükseltecek ve sağlamlaştıracak derslerin başında gelmektedir. Kuşkusuz, bu çok da yeni bir şey değildir. Yeni olan, sınırların açılmasıyla yaşamın her alanında sınırlötesi ilişkilerin doğallaşmasıdır. Yabancı dil, Avrupalı bireye yalnızca ülkesi içinde değil ülke dışında da kapılar açan bir anahtardır bundan böyle. AB'de ve bilgi toplumu bağlamında işte bu nedenle Raasch yabancı dilleri, Avrupalının sınırları aşan kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak görmekte ve "pasaport diller" (Raasch, 1999: 201) diye adlandırmaktadır.

Avrupa yurttası kimliğinin oluşumunda bu denli belirleyici bir yer tutan yabancı dile yönelik ilgi ve gereksinimlerin ana çizgilerini Rampillon, şöyle belirliyor (bkz. Rampillon, 1991: 40-41):

- Her Avrupalı iletişim dili olarak, diğer bir deyişle *lingua franca*¹ olarak İngilizceyi kullanabilmelidir.
- Her Avrupalı İngilizcenin dışında en az bir, dahası iki ya da daha fazla yabancı dili öğrenmelidir.
- Her Avrupalı aynı yabancı dili öğrenmek/ konuşmak zorunda değildir.
- Her yabancı dilin aynı düzey ve kapsamda öğrenilmesi gerekmez.
- Yabancı dil öğretiminde dilin salt yapısının öğretimini aşan nitelikler kazandırılmalıdır.

Bu noktaların ardındaki yaklaşımı açıklamaya çalışalım şimdi: Avrupa genelinde bugün artık kültür bağlamında tartışmasız benimsenen yaklaşıma göre, Avrupa kültürünün ve Avrupalılık düşüncesinin belirleyici özelliği, onu yaratan dil ve kültürlerin çeşitliliğidir. Birliğin oluşturduğu bütünleşmeye karşın, Avrupa'nın özünü oluşturan dil ve kültür çeşitliliği, korunması ve sürdürülmesi gereken bir zenginliktir; çünkü bu zenginliğin yok olması, Avrupa'nın da yok olması demektir. AB'nin ekonomik yönü para birliği gibi bir ortaklık yaratabilir; ama kültürel düzlemde dil birliği gibi bir oluşum düşünülmemelidir bile. Berchem'e göre de kültürel anlamda Avrupa'yı en doğru, en iyi yansıtan tanım "çokluk içinde birlik" (Berchem, 1992: 50) olmalıdır ancak. Bu yönelimi yaşama geçirmenin en etkin yolu, çokdilliliği temel alan bir eğitim anlayışının, dolayısıyla buna dayanan yabancı dil öğretim izlencelerinin geliştirilmesidir.

¹ Bir dile *lingua franca* işlevi yüklenmesi, o dilin anadili faklı kişiler arasında iletişimi sağlayan bir araç niteliği edinmesi demektir. 12., 13., 14. ve 15. yüzyılda Akdeniz'de, özellikle Türk, İtalyan ya da Yunanlı denizcilerin kendi aralarında anlaşabilmek için kullandıkları karma dili adlandıran bu kavram, bugün İngilizce için kullanılmaktadır (bkz. Christ, 1996: 185).

Avrupa yabancı dil eğitim politikalarını da biçimlendiren kültür boyutlu anlayışa göre, Avrupa'nın kültür mirası olarak değerlendirilen çokdilliliğin korunması yönünde *yabancı dil olarak tek bir dilin* egemenliği, önlenmesi gereken bir gelişmedir. Ne var ki, yeni dünya düzeninin somut göstergelerinden ve sonuçlarından biri de, İngilizcenin diğer diller karşısında çarpıcı bir öncelik elde etmiş olmasıdır. İngilizce bugün artık dünya dili konumundadır, *küresel iletişim dilidir*. Bilimin dilidir, ticaretin dilidir, bilgisayarın, internetin dilidir, kısacası evrensel düzlemde iletişimi sağlayan dildir ve yaşamın her alanı için neredeyse olmazsa olmaz konumundadır. Sayısal verilerle söyleyecek olursak: Bugün İngilizce, 415 milyon kişi tarafından anadili olarak kullanılmaktadır. Bunun da ötesinde 800 milyon kişi İngilizceyi öğrenmekte ya da kullanmaktadır. Portekizce 160 milyon kişinin anadili olmasına karşın, yabancı dil olarak Portekizcenin en azından öğretim programlarındaki önemi yok denecek kadar azdır. 85 milyon kişinin anadili olan Fransızcanın yabancı dil olarak öğrenimi ise 5 milyon kişi ile sınırlı durumdadır (bkz. Neuner, 1996: 15). Görüldüğü gibi, sayısal veriler de İngilizcenin diller sahnesindeki baskın konumunu açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Bu gelişme, "her Avrupalının İngilizceyi olabildiğince erken yaşta öğrenmesi gerekir" (Berchem, 1992: 53) savının da dayanak noktasını oluşturmaktadır. Rampillon da, yukarıda belirtildiği gibi, işte bu nedenle Avrupa'nın yabancı dil gereksinimlerini sıralarken ilk nokta olarak İngilizcenin her Avrupalı için öğrenilmesi gereken küresel bir iletişim dili (*lingua franca*) olduğunu belirtmektedir. Ne var ki, küresel iletişim dili olarak tek bir dilin öğrenilmesi, başka bir deyişle tek bir dilin diğer dillerin yabancı dil olarak öğrenilmesini gereksiz kılacak denli öne çıkması da olumsuzluklar içeren bir durumdur. Dil, dünyayı anlama, yorumlama ve değiştirme aracıdır. Öğrenilen her yeni dil insanın bu yöndeki çabalarını güçlendirir. Anadilin dışında aynı yabancı dili öğrenme, kültürel birörnekleşme gibi sakıncalara yol açabilir. Bu açıdan baktığımızda, İngilizcenin yanı sıra en az bir ya da daha fazla yabancı dili öğrenmek bu türden dilsel ve kültürel kısıtlamaları giderecek bir önlemdir. Görülüyor ki, Rampillon'un Avrupalılık bağlamında yabancı dil öğrenme gereksinimlerine ilişkin saptamaları, Avrupa'nın kültür mirası olarak değerlendirilen çokdilliliği koruma çabasının ürünüdür.

İşte bu bakışla yukarıda aktarılan noktalar arasında her Avrupalının birden fazla dil öğrenmesi gerekir yönünde bir belirleme yer almaktadır. Avrupa'da çokdilliliği koruma ve sürdürme arayışları bu belirlemeyi bilimden siyasete değin her çevrenin söylemine yerleştirmiştir. Dahası bu yönelim, küreselleşmenin diğer kültürleri ezici etkisinin gözlemlendiği dünyamızda bir öneri olmaktan çıkıp bir zorunluluk olarak sunulmaktadır.

Rampillon'un üzerinde durduğu bir diğer nokta da, her Avrupalının özellikle ikinci ve üçüncü yabancı dil olarak aynı yabancı dilleri öğrenmek zorunda olmayışıdır. Bu nokta, Avrupa Birliği'nin resmi dil ya da çalışma dili olarak benimsediği dillerin² dışında kalan dillerin okul programlarında seçenek olarak sunulmasını desteklemektedir. Rusça, Japonca, Türkçe, Arapça gibi Avrupa Birliği'ne üye olmayan ülkelerin dilleri ya da her ülkenin kendi sınır komşularının dilleri, yani günlük yaşamda karşılaşılan/ karşılaşma olasılığı taşıyan ve *komşu diller* olarak adlandırabileceğimiz diller de yabancı dil olarak öğretilmeye aday diller olarak görülmelidir. Özetle, yabancı dil öğretim programlarının tek bir dille sınırlı tutulması, Avrupalılık bağlamında artık aşılması ve değiştirilmesi gereken bir eğitim anlayışıdır. Kuşkusuz bu, ekonomik yönü olan bir sorundur. Bu bağlamda Pfeiffer, kimi ülkelerin ekonomik yetersizliklerden ötürü yabancı dil öğretimini tek bir dille sınırlı bırakmasını çokdilli Avrupa düşüncesine zarar verecek bir durum olarak görmekte ve dili yabancı dil olarak öğretilen ülkelerin, bu öğretimin gerçekleştiği ülkelere her yönden destek sağlamasını bu zararı giderecek bir çözüm olarak önermektedir (bkz. Pfeiffer, 1992: 92).

Kaldı ki araştırmalar insan beyninin çokdilliliğe yatkın bir yapıda olduğunu ortaya koymaktadır (bkz. Apeltauer, 1997). Sınırlı ve belirli iletişim amaçlarına yönelik kullanım koşuluyla insanın 10-11 dili öğrenebileceği de savunulan görüşler arasında yer alıyor artık. Öte yandan Trim de, Avrupa Konseyi'nin önyak olduğu birçok işlik çalışmasında, belirli öğrenme tekniklerinden yararlanarak kişinin daha önce hiç bilmediği bir dili çözebildiğinin gözlemlendiğini vurguluyor (bkz. Trim, 1996: 49). Demek ki uygun çalışmalar yapıldığında bir yabancı dili öğrenmek, diğer dilleri öğrenmeyi kolaylaştıran bir araca dönüşebiliyor. Bu noktanın yabancı dil öğretmenlerine yeni görevler yüklediği açıktır. Yabancı dil öğretmenleri günümüzün temel yönelimi çokdilliliği yaşama geçirmede birincil işlev üstlenecek uzmanlar olarak değerlendirilmelidir artık. Bu nedenle yabancı dil öğretmenlerinden beklenen, öğrencilerini bu yönde duyarlı kılabilecek bir yapıda yetiştirmeleri ve öğrencilerine yeni yeni dilleri öğrenirken kullanabilecekleri teknikleri kazandırabilmektir.

Günümüz eğitim anlayışının temel ilkelerinden biri de, *yaşam boyu öğrenme* olarak görülmektedir. Bilginin her an yenilendiği günümüzde okullar bilginin yalnızca aktarıldığı yerler olmaktan çıkıp bilgiye nasıl ulaşılacağını gösteren yerler olmak zorundadır (bkz. Erdoğan, 1999: 222). Bu da *ne* öğrenileceğini değil de *nasıl* öğrenileceğini göstermekle sağlanabilir. Yaşam boyu öğrenme ilkesi

² AB'de toplantılarda kullanılan 11 çalışma dili, ülkelerin giriş sırasına göre şunlardır: Fransızca, Almanca, Hollandaca, İtalyanca, Danimarkaca, İngilizce, Yunanca, İspanyolca, Portekizce, İsveççe ve Fince. Yayın dili ise İngilizce ve Fransızcadır.

yabancı dil öğrenme süreci içinde geçerli bir ilkedir. Bilgi toplumunun yabancı dil öğretim süreci için de geçerli bir ilkedir. Bilgi toplumunun öngördüğü yabancı dil öğretiminde bu nedenle *bireysel/ tek başına öğrenme*, gelişen teknolojinin olanaklarından yararlanabilme gibi becerilerin kazandırılması başlıca amaçlar arasında yer almaktadır (bkz. Rüschoff/ Wolff, 1999). Nitekim Rampillon'un, yukarıda andığımız Avrupalılık bağlamında yabancı dil öğretimi için çizdiği çerçevede *salt dilin öğretimini aşan niteliklerin kazandırılması* gibi bir yönü vurgulamasının kaynağında bilgi/ iletişim toplumunun koşulları bulunmaktadır.

Gerçekten de yabancı dil öğretiminin günümüzün siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmelerine uygun düşen bir biçimde yeniden yapılandırılması tartışmalarının önemli bir boyutunu da bu süreçte kazandırılması gereken nitelikler oluşturmaktadır. Bu nitelikler arasında bireysel/ tek başına öğrenmenin, bilgi toplumunun bir sonucu ve gereği olduğunu gördük. Yabancı dil öğretmenlerinin öğrencilerine kazandırmaları gereken diğer nitelik ve yetiler nelerdir? Burada özetleyerek de olsa, her biri aynı önemde olan, yalnızca yabancı dil derslerinin içeriklerinin oluşturulmasında değil, yabancı dil öğretiminin yetiştirilmesinde de belirleyici işlevli bu niteliklerden ve bu niteliklerin temelinde yatan yetilerden söz etmek yerinde olacaktır (bkz. Rampillon, 1991: 45-47). Ayrıca Avrupa'yı yeniden kurma ve Avrupalılaştırma amaçlı yabancı dil eğitiminde temel uğraş, *Avrupa yetisi* diye adlandırılan yetiyi kazandırmaktır. Aşağıda sıralayacağımız nitelikler/ yetiler, günümüzde üzerinde önemle durulan Avrupa yetisini oluşturan bileşenler arasında yer almaktadır:

Dilsel nitelikler/ yetiler: Her yabancı dil öğretiminin başat amaçlarından biri, hiç kuşkusuz öğrenenlere yabancı dilde iletişim yetisini kazandırmaktır. İletişim yetisinin dil boyutunu oluşturan da dört temel dil becerisidir. Okuma, yazma, konuşma ve duyma anlama gibi becerileri kazandırmak yabancı dil derslerinin ana çalışma alanıdır. Ancak yabancı dil öğrenme sürecinde dili kullanma amaç ve olanaklarına göre dil becerileri arasında öncelik sıralaması da yapılabilir. Amaç ve içerikleri belirlerken, hangi dil becerilerinin daha ağırlıklı olarak programlarda yer alacağını saptamanın yolu da gereksinimlerin çözümlenmesidir. *Gereksinim ve beklenti çözümlenmesi* bu nedenle gerçekçi programların oluşturulmasında ilk önemli aşamadır. Bu aşamaya yönelik çalışmaları yerelleştirilmiş sınırlı kalmayan, bilgi toplumu, Avrupa Birliği ve benzeri oluşumların özellikle iş yaşamına getirdiği yeni boyutları da değerlendirebilen geniş ölçekli bir bakış açısı yönlendirmelidir. Yabancı dil öğretmenlerinin öğrencilerini geleceğe hazırlamaları günümüzde artık *sınırötesi öğrenme* ile gerçekleşebilir. Kendi içine kapalı toplumlarda duyma anlama, konuşma gibi dil becerilerinin iletişim değeri görece azken, günümüzün yoğunlaşan dış ilişkileri bu becerilerin kullanım olasılığını da artırmaktadır. Bu da gereksinim

çözümlemelerinin süreklilik içinde olmasını ve önemini somutlaştırmaktadır.

Toplumsal nitelikler/ yetiler: Yabancı dilde iletişim yetisini kazandırmak dilin yapılarını, sözcüklerini ya da dilbilgisi dizgesini öğretmekle sağlanamaz. Dil, toplumsal yönü olan bir anlaşma aracıdır. Dilbilgisel yönden doğru tümceler üretilse de, tümcelere iletişim değeri kazandıran, dilin toplumsal bağlama ve iletişim durumuna uygun biçimde kullanılabilmesidir. Bu olmadığında anlaşma da sağlanamaz. Anlaşmanın/ iletişimin gerçekleşmesi alıcı ile verici arasındaki ilişkilere, daha açık bir anlatımla dilin kime, nerede, nasıl, hangi yönelimlerle kullanıldığına bağlıdır. Öyleyse yabancı dilde iletişim yetisini kazandırmaya yönelik her yaklaşım, birbirinden kopuk tümceler yerine bağlamı oluşturan bu öğelerin belirtildiği sözce ya da söylem öğretimine öncelik tanınmalıdır. Sözgelimi, *siz* yerine *sen* kullanımı bağlama uygun düşmediğinde iletişimi bozabilir. Öyleyse dil öğretiminde neyin nerede kullanılacağını, yani toplumsal uzlaşımlarla oluşan kuralları da göstermek gerekir. Demek ki iletişim yetisi salt dil yetisiyle sağlanamaz, toplumsal yeti de iletişim yetisinin ayrılmaz bileşenidir (bkz. Polat, 1989). İletişim yetisinin diğer bir önemli bir bileşeni de kültürel yetidir.

Kültürel nitelikler/ yetiler: Her dil belli bir kültürün taşıyıcılığını yapar. Dilin bu yönü yabancı dil öğretimini de iki farklı dilin, diğer bir deyişle anadili ile amaç dilin, dolayısıyla iki farklı kültürün bulunduğu bir ortama dönüştürür. Şöyle de söylenebilir: Yabancı dil öğrenme, eninde sonunda yabancı bir kültürü, *ötekini*, tanıma ve anlama çabasıdır. Bu açıdan baktığımızda, yabancı dilin öğretiminde o dilin kültürüne ilişkin bilgi aktarımının önemi de belirginleşiyor. Böyle bir bilgi iletiminden yoksun yabancı dil öğretimi, yabancı dilde iletişim yetisini kazandırmada yetersiz kalıyor demektir. *Kültürlerarası iletişimde* yanlış anlamamanın/ anlaşılmanın nedeni çoğu kez dile ilişkin değil de o dili biçimlendiren kültüre ilişkin bilgilerin yetersizliğidir. Kültürlerarası iletişimin inanılmaz ölçüde kolaylaştığı günümüzde, kültürlerarası iletişimin sorunsuz işlediği de söylenemez (bkz. Polat, 1994). Bu nedenle, değişen koşullar doğrultusunda eğitimin temel hedeflerinden biri de, artık çok yakınımızdaki yabancı ya da farklı davranış biçimlerine önyargısız yaklaşabilen, farklılıkları tehdit olarak algılamayan, tersine farklılıklara saygı duyarak anlamaya çalışan, esnek ve eleştirel düşünebilen bireylerin yetiştirilmesidir. Böylesine çok yönlü bir hedefe ulaşmada eğitimin en uygun alanlarından biri de özü gereği yabancı dil öğretimidir. Değişik kültürel kökenli insanların kaçınılmaz bir aradalığını bir çatışma ortamı olarak değil de yaşama bakışımızı geliştiren, bunun da ötesinde yeni yaşam biçimleriyle desteklenerek düşünce ve eylem zenginliği kazandıran bir ortam olarak değerlendirebilmemizde yabancı dil öğrenmenin yadsınamaz payı vardır. İşte bu nedenle, böyle bir ortamın yaratılmasına katkıda bulunabilme amacıyla *kültürlerarası iletişim odaklı yaklaşım*, yabancı dil öğretimini

yönlendiren bir yaklaşım olarak öne çıkmıştır (bkz. Tapan, 1995). Kültürlerarası iletişim odaklı yabancı dil derslerinde yabancı dil öğretmenlerinden beklenen, *kültürlerarası iletişim yetisini kazanmış bir kimlikle iki farklı kültür arasında aracı* rolünü üstlenebilmeleridir (bkz. Polat, 1999a).

Dünyamızın en çok gereksinim duyduğu evrensel değer barış ise, bunu sağlayacak olan da, insanları ayırmayı değil de birliktelik ve hak eşitliğini yücelterek bütünleştirmeyi amaçlayan *barış eğitimidir* (bkz. Kula, 1992: 157). Barış eğitiminin özünü *kültürlerarası öğrenme* oluşturur. Bu açıdan baktığımızda, yabancı dil öğretmenlerini kültürlerarası öğrenmeyi yaşama geçirme yoluyla kültürlerin buluşmasını eşit ve zenginleştiren birlikteliklere dönüştürebilen "*barış emekçileri*" (bkz. Polat, 1999a) olarak görmemiz gerekir. Pfeiffer de Avrupa için öngördüğü eğitim anlayışında barış içinde yaşama amacını belirleyici bir amaç olarak görmekte ve buna erişebilmek için genç kuşakların küresel düşünme ve dayanışma gibi değerler yönünde yetiştirilmesini savunmaktadır (bkz. Pfeiffer, 1992: 91). Açıktır ki yabancı dil öğretmenin böyle bir amaç doğrultusundaki işlevini gereken biçimde yerine getirebilmesi, hem kendi kültürel kimliğini hem de öğretme yükümlülüğünü üstlendiği dilin kültürünü tanıyan, bilen bir donanımda yetiştirilmiş olmasına bağlıdır³. Bu nedenle, yabancı dil öğretmeni yetiştirme amaçlı programların bu boyutu önemseyerek göz önünde tutması, kültürlerarası öğrenme ilkeleri uyarınca düzenlenmesi ve gerçekleştirilmesi gerekir (bkz. Polat, 1996; Tapan, 1997).

Her eğitim anlayışının arkasında belli bir eğitim politikası vardır. Avrupa Birliği'nin yabancı dil öğretimiyle ilgili olarak öngördüğü ilkeler ve nitelikler nasıl bir yabancı dil politikasına dayanmaktadır? Şimdi bu soruyu yanıtlamaya çalışalım:

Avrupa Konseyi'nin benimsediği ve önerdiği yabancı dil politikası şu iki üst amaca yöneliktir:

- Dil ve kültür çeşitliliğini karşılıklı bir zenginlik kaynağı olarak korumak ve geliştirmek;
- İnsanlararası ilişkileri, uluslararası akışı ve düşüncelerarası alışverişi kolaylaştırmak.

³ Yabancı dil öğretmenlerinin ve yabancı dil öğretmeni olmak üzere eğitim gören öğrencilerin kültürlerarası iletişim yetisini geliştirebilmeleri için AB çokdilliliği temel alan *Lingua* adlı bir program geliştirmiştir. *Lingua* programı yabancı dil öğretmenlerini ve bu alanda öğrenim görenleri yurtdışı bursları gibi olanaklarla desteklemektedir (bkz. Fischer, 1999: 212).

Bu amaçlar yönünde Avrupa yabancı dil politikası şu ilkeleri vazgeçilmez görmektedir (bkz. Neuner, 1996: 16):

- Avrupalılık bağlamında yabancı dil öğrenme, bir kültür tekniği değerindedir. Geleceğin Avrupa yurttaşı için yabancı dil öğrenme, kişi temel hak ve ödevlerinden biridir.
- Tek bir dilin egemenliği önlenmelidir. Öğrenime sunulan yabancı dil seçenekleri çoğaltılmalıdır. Her Avrupalı birden fazla yabancı dil öğrenme şansına sahip olabilmelidir.
- Yabancı dil öğrenme, yönelinen amaca göre değişik kapsam ve yoğunlukta gerçekleştirilebilir.
- Okul kapsamında sınırlı süre içinde sınırlı sayıda yabancı dil öğrenilebileceğinden Avrupalılık bağlamında yabancı dil öğrenme yaşam boyu sürecek bir öğrenme olmalıdır.

Görüldüğü gibi Rampillon'un Avrupa'nın yabancı dil eğitimiyle ilgili olarak burada sunduğumuz belirlemeleri ile Avrupa Birliği'nin bu bağlamda saptadığı dil politikası örtüşmektedir. Şunu da söyleyebiliriz: Rampillon'un belirlediği noktalar Avrupa Birliği'nin öngördüğü paradigmayı yansıtmaktadır. Demek ki artık sorun ulaşılmaması hiç de kolay olmayan bu amaçlara nasıl erişileceği ya da bu ilkelerin uygulanmasını önleyen sorunların nasıl çözümleneceğidir. Avrupa Birliği içinde yer alsın almasın, her ülke kendi koşulları ışığında bu tartışmayı yapmak ve bu yarışta geri kalmamanın yollarını yaratmak zorundadır. Bu düzlemdeki tartışmalarda *önerileri olduğu gibi benimsemek yerine*, tek kutuplu dünyanın yarattığı sorunları da irdeleyen ve eleştirel değerlendirmeler yapabilen bakış açıları geliştirmek gerekir. Yönlendirilen nesne konumuna düşmemenin yolu da budur.

Soruna ülkemiz açısından eğildiğimizde neler söyleyebiliriz? Kuşkusuz bu çok yönlü irdelenmesi gereken bir konudur. Burada bir sınırlama yapabilmek amacıyla Avrupa Birliği'nin yabancı dil öğretimiyle ilgili öngördüğü yaklaşım ve ilkeleri şu iki eksende toplayarak değerlendirmeler yapmamız yerinde olacaktır:

- Tek bir yabancı dilin öğrenimine dayalı yabancı dil öğretimini aşmak ve öğretim programlarında farklı dil seçeneklerine yer vermek;
- Erken yaşta başlayan ve yaşam boyu öğrenmeyle ardı gelen bir yabancı dil öğrenme süreci yaratabilmek.

Ülkemizdeki uygulamalara özellikle bu iki eksen doğrultusunda baktığımızda, sekiz yıllık zorunlu eğitimin olumlu yönde atılmış çok önemli bir adım olduğunu görüyoruz. Sekiz yıllık zorunlu eğitimle birlikte yabancı dil öğrenme, erken yaşta başlayan bir süreç özelliğini kazandı ve böylece de her yurttaşımızın zorunlu olarak en az beş yıl yabancı dil öğrenmesi gibi bir olanak doğdu. Ne var ki bu

olumlu gelişmeye karşın, ülkemizde yabancı dil öğretimiyle ilgili kimi sorunlar da varlığını sürdürmektedir. En büyük sorun da, yabancı dil politikamızın tek bir dilin, açıkçası İngilizcenin öğretimine odaklanmış olmasıdır. İngilizcenin tüm dünyayı yönlendiren üstünlüğü yabancı dil programlarımıza da yansımış durumdadır ve İngilizceyi öğretilmeye değer/ öğretilmesi gerekli tek yabancı dil konumuna getirmiştir. Ancak siyasal ve ekonomik nedenleri olan böyle bir gelişmenin yaratabileceği olumsuzluklar göz ardı edilebilir mi? Evet, görülen o ki, artık İngilizce dünyanın ortak dilidir. Ancak bu, yukarıda belirttiğimiz sakıncaları düşündüğümüzde, diğer dillerin dışlanması anlamına da hiç gelmemelidir.

Avrupa Birliği'nin bu bağlamda önerdiği, çokdilliliği temel alan yabancı dil programlarının oluşturulmasıdır. Diğer ülkeler birden fazla yabancı dili öğretme yollarını açmaya çalışırken bizim Almanca, Fransızca gibi dilleri programlarımızdan neredeyse silmeye yönelmemiz ne denli doğrudur? Almanca ya da Fransızca gibi ders malzemesi ve öğretmen kaynağı açısından öğretilmeye hazır durumda olan dillerin programdışı kalması nasıl açıklanabilir? İngilizceyi birinci dil olarak öğretme uğruna Almanca, Fransızca öğretmenlerini atamamak, bu kaynağı göz göre göre harcamak, *ya İngilizce ya hiç* yaklaşımı değil midir? İngilizce dışındaki dillerin yalnızca ikinci yabancı dil konumuyla sınırlı tutmak, bu bağlamda tartışılması gereken bir uygulama değil midir? İngilizceyi öğrenmek günümüzde dünyaya açılabilmenin ön koşulu olarak görülmekle birlikte salt İngilizce ile sınırlı kalmak da burada açıklamaya çalıştığımız gibi çokyönlülüğü zedeleyen bir gelişmedir. Kısacası şöyle bir soruyla karşı karşıyayız: Yabancı dil olarak salt İngilizceyi öğrenmez/ öğretmezsek, bilgi edinimi yönünden sorunlar yaşayacağız. Ancak salt İngilizce ile yetinirsek, bireysel ve toplumsal çokdillilik gelişmeyecek, en azından yaşama geçemeyecektir. Her dil bir kültürü, dolayısıyla bir dünya görüşünü yansıttığına göre tek bir yabancı dile odaklı öğretim, o dilin sunduğu düşünce ve yaşam biçiminin yönlendirme gücünü daha da pekiştirecektir. Kuşkusuz bu ikilem, yalnız ülkemiz açısından değil, yukarıda da vurgulandığı gibi, tüm dünya için tartışmaya açık ve çözüm bekleyen bir sorunu içinde barındırmaktadır.

Öte yandan ülkemizde Almanca ya da Fransızca öğretimi yapan okullarımızın (İstanbul Lisesi, Galatasaray Lisesi, vd.) ilgi görmeyi sürdürmesi, öğretim niteliğinin yabancı dil seçimini de etkileyebileceğini gösteriyor (bkz. Polat, 1998). Evet, yabancı dil öğrenmenin önemi neredeyse toplumumuzun her kesimi tarafından kavranmış durumdadır; ancak öğretim niteliği yönünden doyurucu sonuçlara ulaşamamış olmamız da, üzerinde durmamız gereken bir gerçektir. Burada akla hemen şu soru da geliyor: Henüz birinci yabancı dil sorununu çözümleyememişken, ikinci yabancı dilden söz etmek ne denli gerçekçidir? Özetle, yabancı dil öğrenmenin demokratik bir hak olarak görüldüğü, birden fazla yabancı dili öğrenme

şansının her kesimden insana sunulmasının evrensel bir değer olarak benimsendiği günümüzde, yabancı dil öğretimimizi bilgi toplumunun, girsek de girmesek de Avrupa Birliği'nin öngördüğü çerçevede doğrultusunda tartışarak yeniden yapılandırmamız gerekiyor. Kamuoyuna da yansıyan (bkz. Güçlü, 1999) bu sorunun ilk adımı da hiç kuşkusuz, yabancı dil politikamızı ivedilikle yeniden gözden geçirerek beklentileri karşılayacak ve geleceğin koşullarına denk düşecek bir düzeye ulaştırmaktır (bkz. Polat, 1999b). Üstelik bunun Avrupa Birliği'ne girsek de girmesek de gerçekleştirmemiz gereken bir çalışma olduğu açıktır. Bu bağlamda yabancı dil öğrenmeye/ öğretmeye göstermek zorunda olduğumuz ilginin, anadili olarak Türkçe için de gerekli olduğu unutulmaması gereken bir noktadır.

Candelier'in de belirttiği gibi yabancı dil öğrenme bugün artık her kesimden insanın en doğal hakkıdır ve her devlet yurttaşlarına bu hakkını kullanma olanaklarını sağlamakla yükümlüdür. (bkz. Candelier, 1992: 67). Raasch ise, küreselleşmenin etkisi altındaki dünyamızda geleceğin kurulmasına katılmak ve bağımsızlığını korumak isteyen her ülkenin *birçok dile ve kültüre açık birçok insana* gereksinimi olduğunu vurguluyor (bkz. Raasch, 1999: 199). Bağımsızlığı korumak, geleceğin oluşumunda pay sahibi olmak: Bu, tartışmasız her yerde ve koşulda savunulması gereken bir ülkü. Ne var ki sözde kalan savunmalar yetmiyor, eylem de gerekiyor. *Birçok dile ve kültüre açık birçok insanı* yetiştirmek de böyle bir çaba işte...

KAYNAKÇA

- Apeltauer, E.:** *Grundlagen des Erst- und Fremdspracherwerbs*, Berlin 1997.
- Berchem, T.:** "Europa: Kulturelle Identität und sprachliche Vielfalt. Gedanken zu einer möglichen europäischen Sprachenpolitik", Gnutzmann, C./ Königs, F.G./ Pfeiffer, W. (yay.haz.): *Fremdsprachenunterricht im internationalen Vergleich: Perspektive 2000*, Frankfurt am Main 1992, s. 48-63.
- Candelier, M.:** "Fremdsprachenpolitik in den EG-Ländern. Wege zum Multilingualismus: von der Absicht zur Tat", Gnutzmann, C./ Königs, F.G./ Pfeiffer, W. (yay.haz.): *Fremdsprachenunterricht im internationalen Vergleich: Perspektive 2000*, Frankfurt am Main 1992, s. 64-76.
- Christ, H.:** "Didaktische Konzepte im Umfeld der Sprachenpolitik am Ende des 20. Jahrhunderts", Funk, H./ Neuner, G. (yay.haz.): *Verstehen und Verständigung in Europa*, Berlin 1996, s. 182-192.
- Erdoğan, İ.:** *Okul Yönetimi ve Öğretim Liderliği*, İstanbul 2000.
- Fischer, K.:** "Mehrsprachigkeit in Europa", Raasch, A. (yay.haz.): *Deutsch und andere Fremdsprachen - international*, Amsterdam 1999, s. 211-216.
- Güçlü, A.:** "Hangi Yabancı Dil?", *Milliyet*, 11 Ocak 1999.

- Kula, O.:** *Demokratikleşme Süreci. Eleştirel Kültür Bilinci*, Ankara 1992.
- Neuner, G.:** "Faktoren von Sprachenpolitik und Rahmenbedingungen von Fremdsprachenpolitik am Beispiel Deutsch als Fremdsprache", Funk, H./ Neuner, G. (yay.haz.): *Verstehen und Verständigung in Europa*, Berlin 1996, s. 11-21.
- Pfeiffer, W.:** "Aktuelle Probleme der Sprachenpolitik und des Sprachunterrichts: Beispiel Polen", Gnutzmann, C./ Königs, F.G./ Pfeiffer, W. (yay.haz.): *Fremdsprachenunterricht im internationalen Vergleich: Perspektive 2000*, Frankfurt am Main 1992, s. 48-63.
- Polat, T.:** "Yabancı Dil Öğretmenlerinin Yetiştirilmesinde Yeni Yönelimler," *Türk Silahlı Kuvvetleri 1. Yabancı Dil Sempozyumu*, İstanbul 1999a, s. 40-44.
- Polat, T.:** "Zur Funktion und Rolle der deutschen Sprache bei der Bildung einer zukunftsbezogenen Fremdsprachenpolitik in der Türkei", Raasch, A. (yay. haz.): *Deutsch und andere Fremdsprachen - international*, Amsterdam 1999b, s. 133-139.
- Polat, T.:** "Chancen und Probleme des Deutschen als Fremdsprache in der Türkei unter dem Aspekt der Mehrsprachigkeit", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından: Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi X*, 1998, s. 129-144.
- Polat, T.:** "Almanca Öğretmenlerinin Eğitimi ve Sorunları", *Almanca Dil Dergisi 1996/ I*, s. 17-18.
- Polat, T.:** "Kültürlerarası Bildirişim - Evet, ama nasıl?", Kınısız, M. (yay.haz.): *Germanistik Sempozyumu 1993, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi*, İzmir 1994, s. 9-16.
- Polat, T.:** "Dilbilimsel Edinç-Bildirişimsel Edinç ve Yabancı Dil Öğretimi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından: Dilbilim VIII*, 1989, s. 193-197.
- Raasch, A.:** "Ein Plädoyer für die Sprachenpolitik und für eine vielfältige Welt der Fremdsprachen", Raasch, A. (yay.haz.): *Deutsch und andere Fremdsprachen - international*, Amsterdam 1999, s. 195-201.
- Rampillon, U.:** "Neuorientierungen des westdeutschen Fremdsprachenunterrichts im gemeinsamen Europa", *Grenzenloses Sprachenlernen. Festschrift für Freudenstein*, Berlin 1991, s. 40-53.
- Rüschhoff, B./ Wolff, D.:** *Fremdsprachenlernen in der Wissensgesellschaft*, Ismaning 1999.
- Tapan, N.:** "Almanca Öğretmeni Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarında Yabancı Dil Öğretiminin Temel Amaçları", *Almanca Dil Dergisi 1997/ 2*, s. 10-11.
- Tapan, N.:** "Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretiminde Yeni Bir Yöneliş: Kültürlerarası Bildirişim Odaklı Yaklaşım", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından: Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi IX*, 1995, s. 149-167.
- Trim, J. L. M.:** "Europäische Sprachenpolitik aus der Sicht des Europarats. Funk, H./ Neuner, G. (yay. haz.): *Verstehen und Verständigung in Europa*, Berlin 1996, s. 44-50.